

ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ MÖVZULARIN TARİXİ-SİYASİ HADİSƏLƏRLƏ ƏLAQƏLƏNDİRİLMƏSİ

İnteraktiv təlimi aktual edən əsas səbəblər şagirdlərin təfəkkürünü, özünü inam hissini, fikrin düzgün ifadə etmə qabiliyyətini inkişaf etdirməsidir. Həmin səbəbləri reallaşdırmaq üçün interaktiv təlimdə istifadə olunan yeni üsullardan biri də inteqrasiyadır. Bu səbəbdən də digər fənlər kimi ədəbiyyat üzrə mövzuların tədrisində də həmin inteqrasiyadan istifadə imkanları təlimin qarşısında duran aktual məsələlərdən biridir.

Mənbələrdə – dərslilər və proqramlardan aydın olur ki, bütün dövrlərdə ümum təhsil məktəblərində şagirdlərin lazımi şəkildə savadlanması üçün müxtəlif ədəbi nümunələrdən istifadə olunmuşdur. Xalqımızın ayrı-ayrı dövrlərdə yaşamış görkəmli nümayəndələri, xüsusilə yazıçı və şairləri gəncliyin hərtərəfli biliklərə sahib olmasını arzulamışlar. Hec şübhəsiz qeyd edə bilərik ki, bu mənəvi keyfiyyətin aşılması, daha dəqiq desək, adamların daha yaxşı savad, bilik qazanması

bilavasitə orta məktəblə, xüsusilə ədəbiyyat fənninin tədrisi ilə bağlıdır. Bu gün məktəblərdə ədəbiyyatımızı tədris edən müəllimlərin üzərinə olduqca böyük vəzifə düşür. Belə ki, müəllimlər fənn kurikulumunun və şagirdlərin oxusunun təşkilinə verilən müasir tələbləri nəzərə alaraq gəncliyə çatdırmalı, onlara öyrətməli, sənətkarların əsərindən müvafiq parçaları sevərəkədən tədris etməli və məhz bu istiqamətdə tədris aparmalıdır [1, s. 70].

Orta məktəbdə ədəbiyyat dərslərinin başlıca məqsədi şagirdlərdə yüksək bədii zövq aşılamaqla yanaşı onların estetik hisslərini, gözəlliyi dəyərləndirmək qabiliyyətini formalaşdırmaq və inkişaf etdirməkdir. Digər informativ səciyyəli fənlərdən, məsələn fizika, riyaziyyat, tarix, coğrafiya və kimyadan fəqli olaraq, ədəbiyyat dərslərində bilik vermək – məhz şagirdlərin mənəvi ruhi aləminin, estetik duyumunun zənginləşdirilməsinə yönəldən başlıca məqsədə çevrilir.

Bu gün təhsilimizin qarşısında mühüm vəzifələrin həlli dayanır. Daim yenilənən, sürətlə dəyişən dünyanın dərk edilməsi düşünməyi bacaran insanın tərbiyə edilməsini ön plana çəkir. Unutmamalıyıq ki, yeni yanaşmaların, yeni texnologiyaların tətbiqi yollarının işıqlandırılması, mahiyyətinin açıqlanması günümüzün ən vacib məsələlərindəndir. Deyə bilərik ki, dərin düşüncəli, təfəkkürlü hadisələrə çevik və fəal münasibət bildirməyi bacaran insanın – şagirdlərin tərbiyə olunması XXI əsrin problemlərinin həllində iştirakın təmin olunması baxımından olduqca vacibdir [3, s. 62].

Elmi-nəzəri fikirlərdə əsaslandırılır ki, ədəbiyyat həqiqətləri, həyatın mürəkkəbliyini hərtərəfli ifadə edərək hiss və duyğuya təsir göstərir, varlığa estetik münasibət oyadır, daxili qururu, inamı və fərəhi artırır, zövqü genişləndirir. Ədəbiyyatın tərbiyəvi əhəmiyyəti daha çox yeni ideyaların yaranmasında, estetiklikdə, haqqa, ədalətə, həqiqətə çatmaqda, əxlaq və mənəviyyata göstərdiyi təsirdə axtarılır.

Yeniyyətlərin təmsalında onların milli mənlilik şüurunun oyatmaq, şəxsiyyət, vətəndaş yetişdirmək, dünya görüşünü genişləndirmək, milli qüdrətini, kimliyini, gen kodlarını, soykökünü tanıtmək də ədəbiyyat tədrisinin mühüm vəzifə və məqsədidir. Xüsusilə də, mədəniyyət və dünyagörüşlərinin çarpazlaşdığı, xalqların və millətlərin bir-birinə inteqrasiya etdiyi müasir qloballaşma şəraitində bu məqsəd öz aktuallığını daha aydın hiss etdirir.

Azərbaycan ədəbiyyatının özü kimi tədrisi tarixi də olduqca qədimdir. Azərbaycanda məktəb təhsili tarixinin başlanması, adətən VIII – IX əsrlərə aid edilir. Bu səbəbdən ən qədim dövrlərdən başlayaraq ərəb istilasına qədər tərbiyə, təlim və məktəb təhsilinin tarixi kölgədə qalmışdır. Qədim mədəniyyət tarixə malik olan ölkəmizin tarixinin öyrənilməsində ədəbiyyatımızın rolu danılmazdır. Bu səbəbdən ədəbiyyat dərslərinin tədrisində müəllim mənəvi dəyərlərin şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi üçün tarixi biliklərə də sahib olmaqla yanaşı, bu biliklərə tez - tez müraciət etməlidir.

Müasir dövrdə qüvvədə olan ədəbiyyat proqramında ədəbi təhsil iki pilləni əhatə edir :

1. V - IX siniflər

2. X - XI siniflər

Qeyd etməliyə ki, birinci pillə də iki yere bölünür :

a) V - VII siniflərdə ədəbiyyatın öyrədilməsi

b) VIII - IX siniflərdə ədəbiyyatın öyrədilməsi [5, s. 30].

Əlbəttə ki, ayrı - ayrı siniflər üzrə dərslərin müəyyənləşdirilməsi, mövzuların seçilməsi heç də təsadüfi deyil, müəyyən bir məqsədə uyğun olaraq seçilir. V-VII siniflər üçün proqram hazırlanarkən ədəbiyyatın geniş imkanları nəzərə alınmaqla şagirdlərin estetik inkişafında, mənəvi aləminin zənginləşməsində, dünyagörüşünün inkişafında əhəmiyyətli rol oynayacaq mövzular müəyyənləşdirilmişdir. Klassik və müasir ədəbiyyatdan seçilən və həmin mövzularda əks olunan ideyaların aşılmasına xidmət edən əsərlərin tədrisi daha məqsədə uyğun sayılmışdır. VIII-IX siniflərdə isə ədəbiyyatımızın qədim dövrlərdən bu günə qədər keçdiyi yolun öyrədilməsi nəzərdə tutulur [4, s. 115]. Onun da qeyd edək ki, bu siniflərdə sənətkarların həyat və yaradıcılığına dair ilkin məlumatların öyrənilməsi əsas tələblərdən biridir.

X-XI siniflərdə isə məqsəd ədəbiyyat tarixinə aid bilikləri dərinləşdirməkdir. Bu siniflərdə materialların məzmunu da genişlənilir və bir sıra məsələlərin – giriş xarakterli icmallar, sənətkarların

yaradıcılığını ümumi mənzərəsi, ədəbi-tarixi icmallar, sənətkarların tərcümeyi-halı, ədəbiyyat nəzəriyyəsinə dair materiallar və s. öyrədilməsi nəzərdə tutulur [2, s. 311].

Bildiyimiz kimi ədəbiyyat fənni fənlərarası integrasiya imkanları baxımından olduqca zəngindir. Ədəbiyyat dərslərində Azərbaycan dili ilə əlaqə daha çox yaradılır. Bunun əsas səbəblərindən biri hər iki fənn arasında ümumi cəhətlərin və yaxınlığın çox olmasıdır. Bədii əsərlərin sənətkarlıq xüsusiyyətləri üzrə iş, əsərin üslubu şagirdlərin dil dərslərində mənimsədikləri biliklərə əsaslanmaqla aparılır. Fikrimizcə, Azərbaycan dili ilə integrasiya şagirdlərin dil üslub xüsusiyyətlərinin inkişafına müsbət təsir edərək ədəbiyyat fənninin məqsədlərinin həyata keçirilməsi baxımından əhəmiyyətli rol oynayır.

Ədəbiyyat dərslərində coğrafiya, riyaziyyat, musiqi, fizika və başqa fənlərlə də integrasiya yaradılır. Qeyd olunmalıdır ki, ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırılmada standartlar səviyyəsində fənlərarası integrasiya imkanları xarici dil, ana dili, ümumi tarix, Azərbaycan tarixi fənlərinin nümunəsində şərh edilmişdir.

Ədəbiyyatın tarixlə yol yoldaşı olması danılmaz həqiqətdir. Bədii ədəbiyyat konkret tarixi hadisələri, mühiti bəzən də tarixi bir dövrü əks etdirir. Ədəbiyyat dərslərində icmal mövzuların, ədəbi-bədii əsərlərin dərinlən mənimsədilməsi, sənətkarların tərcümeyi-halı kimi mövzularda müəllim yığcam şəkildə olsa da, tarixə müraciət etməli və müəyyən şərhlər verməlidir. Fikrimizcə, belə olduqda şagirdlər əsərlərdəki tarixi hadisələrin, şəxsiyyətlərin təsvirində şərtilik, tarixi realıq və bədii həqiqət barədə aydın təsəvvürə sahib olurlar.

Dərslərin zəngin materiallar üzərində qurulması, monoqrafik mənbələrdən, əyani vasaitlərdən istifadə olunması diqqəti cəlb edir. Nizami Gəncəvinin aforizmləri, hikmət xəzinəsi, hökəmdarların dövlətini hörmətlə qəbul edib saraylara getməməsi, əsərlərinin elmi-fəlsəfi dərinliyi və humanist ideyaların təbliği insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında, özünü dərk etməsində böyük tərbiyə məktəbidir. İmadəddin Nəsiminin diri-diri dərisi soyulan zaman belə məğrur dayanması, əqidəsinin dönməzliyi, əyilməzliyi və s. kimi məlumatlar sənətkar şagirdlərə sevdilir. Səməd Vurğunun Qazax müəllimlər seminariyasına qəbul olmaq istədiyi zaman Firudin bəy Köçərlinin onu imtahana buraxmaq istəməməsi, ona cavab olaraq şairin : “ Ay Firudin bəy, bircə bilsəydin ki, bu ürəkdə nələr var...” [2, s. 274] deməsi, 1923 - cü ildə Səməd Vurğunun iki atlı qaçaqla etdiyi söhbət və başqa bu kimi nümunələr həm təhsil, həm də tərbiyə baxımından əhəmiyyətli sayılır.

Ədəbiyyat dərslərində sənətkarların tərcümeyi-halının öyrədilməsi zamanı tarixlə integrasiya olduqca yüksək nəticə verir. Qüdrətli sənətkarların tərcümeyi-halı şagirdlərin həm mədəni həm də, tərbiyəsi baxımından əhəmiyyətlidir. Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, C. Məmmədquluzadənin doğma vətəninə, xalqına olan münasibətini, Q. Bühranəddinin, Ş.İ.Xətəinin qəhrəmanlığını öyrənən şagird mənən zənginləşir. Fikrimizcə, bu sənətkarların şəxsiyyəti, vətənə xidməti şagirdlərdə dərin təəssürat yaratmaqla, həyatda inamın, ləyaqətin, əməyin, əqidənin rolunu əyani şəkildə göstərir.

Bu materialların tədrisi zamanı yüksək ideaların carçısı olan sənətkarlar haqqında yadda qalan, canlı məlumatlarla giriş edilməsi onun yaradıcılığının və əsərlərinin daha dolğun şəkildə qavranılması üçün şərait yaradır. A. İldırımın həyat yoluna nəzər salmadan “Əsir Azərbaycanım” şeirinin ideya və məzmununu başa düşmək olduqca çətinidir. Əsərin oxusuna keçməzdən əvvəl sənətkarın sovet rejmi tərəfindən amansız təqiblərə və tənqidlərə məruz qalması, universitetdən xaric edilməsi, Dağıstana daha sonra isə Türkmənistanə sürgün edilməsi, repressiyalara görə ailəsi ilə birlikdə İrana qaçması və s. haqqında danışılır. Bu zaman şagirdlər istiqlal şairi olan A.İldırımın “Əsir Azərbaycanım”ı yazmasını, keçirdiyi hissləri, öz doğma vətəninə əsir adlandırmasının səbəblərini anlayırlar. Buradan şagirdlərə məlum olur ki, vətənimiz vaxtilə əsir olmuş, repressiyalara məruz qalmışdır.

Tarix fənni ilə integrasiyada tərcümeyi-hal materiallarının xüsusi rolunu qeyd etməyimizin əsas səbəbi bu materialların canlı tariximizi, ədəbi əsərlərin yarandığı dövrün mənzərəsini şagirdlərimizə çatdırmasıdır. Tərcümeyi-hal materialları enişli-yoxuşlu və əzab-əziyyətli ömrün salnaməsidir. Bu dərslərin tədrisi zamanı şagird bu yolun nələrdən gəlib keçdiyini müşahidə edə bilir. Bununla yanaşı şagirdlər burada uğurların səbəbləri hansılardır, uğura gedən yolun mənbəyi, başlanğıcı və sonunun nələrdən təşkil olunduğunu, bunun səbəbləri və çatışmazlıqların nələrdən

törədiyini aydınlaşdırır. Beləliklə həmin materiallar vasitəsilə xalqımızın tarixini daha yaxşı öyrənirlər. Bugünkü gənclərimiz üçün bu olduqca vacib və gərəkliidir.

Bədii əsərlərin təhlili də ədəbiyyat dərslərində böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu əsərlərdə öz əksini tapan əsas problemlərin müzakirəsi elə təşkil edilməlidir ki, şagirdlər əsəri emosional, şüurlu qavrasınlar, milli və ümumbəşəri dəyərlər onların hiss və duyğularına, düşüncələrinə təsir edərək şəxsi dəyərlərinə çevrilsin. Müasir təlimin tələblərinə əsasən ədəbiyyat və tarix fənlərinin integrativ üsullarla tədrisi müsbət nəticələr verəcəkdir.

Qeyd edək ki, ədəbiyyat fənninin tədrisindən danışarkən bu məsələləri nəzərə almalıyıq. Mövzuların tədrisində düzgün metod və vasitələrdən istifadə etməklə müvafiq biliklərin əldə edilməsinə nail olmaq mümkündür.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu. Elmi əsərlər cild 85, №7, Bakı: 2018, 262 s.
2. Həsənlı B. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: Müəllim , 2014, 423 s.
3. İnteraktiv təlim ensiklopediyası. Bakı: Təhsil , 2010, 162 s.
4. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları). Bakı: Kurikulum jurnalı, 2010, №2, 152 s.
5. Yusifov F. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 2009, 162 s.

XÜLASƏ

Məqalədə müasir təlimdə integrasiyanın rolu və təlim prosesinə təsiri araşdırılmışdır. Dərslıklər və proqramlara əsasən integrasiyanın növləri və əhəmiyyəti haqqında məlumatlar verilmişdir. Ədəbiyyat dərslərindəki mövzular tarixi-siyasi hadisələrlə əlaqələndirilmiş, ədəbiyyat dərslərinin tarix fənni ilə əlaqəli şəkildə tədris olunması araşdırılmışdır. Ədəbiyyat dərslıklərindən nümunələr gətirməklə fənlərarası integrasiyanın müsbət tərəfləri göstərilmişdir. Sonda müəllif mövzuların tədrisində düzgün metod və vasitələrdən istifadə etməklə müvafiq biliklərin əldə edilməsinə nail olmağın mümkünlüyünü qeyd etmişdir.

Açar sözlər: *təlim, integrasiya, fənlərarası integrasiya, tarix, ədəbiyyat.*

Rəyçi: *dos. S.Ş.Mustafayeva*